

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARDA MUSTAQIL O'QISH
KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI****Tursunova Marjona Ismatillayevna***Shahrisabz davlat Pedagogika instituti***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 26.08.2025**Revised: 27.08.2025**Accepted: 28.08.2025***KALIT SO'ZLAR:***Boshlang'ich ta'lim,
mustaqil o'qish, o'quv
ko'nikmalari, o'qish
strategiyalari, matn
bilan ishlash, tafakkur,
metodika.**Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil o'qish va matn ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga oid zamonaviy yondashuvlar, metodlar va vositalar tahlil etilgan. Mustaqil o'qish — bu o'quvchining o'z bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirish, matnni tushunish va undan xulosa chiqarish jarayonidir. Maqolada o'qish malakasini rivojlantirishda o'qituvchining roli, o'quvchilar faoliyatini rejalashtirish va baholash mexanizmlari, shuningdek, innovatsion metodikalar ko'rib chiqilgan. Tajriba va kuzatuvlarga asoslangan holda samarali yondashuvlar tavsiya etilgan.*

Bugungi kunda ta'lim jarayoni o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlashi, mustaqil axborot izlash va o'zlashtirish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida mustaqil o'qish ko'nikmasini rivojlantirish o'quvchining butun ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatining asosi hisoblanadi. O'qishni tushunish, fikr bildirish, matndan xulosa chiqarish va o'z fikrini bayon qilish kabi qobiliyatlar o'z vaqtida shakllanmasa, o'quvchi yuqori sinflarda ham o'qishdagi qiyinchiliklarga duch keladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026 yillarga mo'ljallangan ta'lim sohasidagi strategik qarorlari, xususan, o'quvchilarning mustaqil o'qish va fikrlash salohiyatini oshirishga alohida urg'u berayotgani bu masalaning naqadar dolzarb ekanini ko'rsatadi. Mustaqil o'qish nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki o'quvchining o'z-

o'zini rivojlantirishiga, axborotni tanlay olish va uni qayta ishlay olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shunday ekan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil o'qish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha samarali metodlarni o'rganish va amaliyotga joriy etish bugungi kundagi pedagogik muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolada shu muammoga yechim sifatida tavsiya etiladigan yondashuvlar, texnologiyalar va tajribalar asosida ilmiy tahlil beriladi.

O'qish – bu shunchaki matnni tovushlab aytish emas, balki uni tushunish, tafakkur qilish, tahlil etish va xulosa chiqarish jarayonidir. Boshlang'ich ta'lim bosqichi – bu o'quvchida o'qish madaniyatini shakllantirish, mustaqil axborot bilan ishlashga tayyorlashning muhim poydevori hisoblanadi. Shu bois, bu bosqichda o'quvchilarda mustaqil o'qish ko'nikmasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishi zarur.

Mustaqil o'qish ko'nikmasi — o'quvchining o'z vaqtida, o'qituvchi yordamisiz, o'zi tanlagan yoki berilgan matnni o'qib chiqish, uni anglash, tushunganini izohlash, savollarga javob berish va kerak bo'lsa, o'z fikrini bayon qila olish salohiyatidir. Ushbu ko'nikma o'quvchining dars jarayonida faol bo'lishi, bilimlarni mustahkamlashi, mantiqiy tafakkurini rivojlantirishi, xotira va so'z boyligini oshirishga xizmat qiladi.

Tajriba va kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ko'pchiligida matnni ovoz chiqarib o'qish ko'nikmasi shakllansa-da, ularning ko'pchiligi o'qilgan matnni to'liq tushunishda va undan xulosa chiqarishda qiynaladi. Bu holatning sabablari turlicha bo'lishi mumkin: o'quvchining individual rivojlanish sur'ati, o'qishga bo'lgan motivatsiya, oilaviy muhit, dars metodikasining yetarli darajada bo'lmasligi va boshqa omillar.

Boshlang'ich sinf o'quvchisida mustaqil o'qish ko'nikmasini shakllantirishda quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

Birinchidan, o'quvchining o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirish kerak. Buning uchun ularning yoshi, didi va psixologik xususiyatlariga mos matnlar tanlanishi, badiiy adabiyotlar bilan tanishtirish ishlari olib borilishi lozim. Bolaning kitobni qiziqib o'qishi, unda matnga chuqur kirishish ehtiyojini paydo qiladi.

Ikkinchidan, o'qish strategiyalarini o'rgatish juda muhimdir. Masalan, o'qishdan oldin savol qo'yish, o'qish vaqtida muhim fikrlarni ajratib borish, o'qishdan so'ng xulosa chiqarish va matn asosida fikr yuritishga o'rgatish kabi metodlar o'quvchini o'ylab o'qishga o'rgatadi. Bu metodlar orqali bola o'qishni faol kognitiv jarayonga aylantiradi.

Uchinchidan, kichik topshiriqlar, jadvallar, diagrammalar, “Fikrlar xaritasi”, “Venn diagrammasi” kabi grafikli tahlil vositalaridan foydalanish o'quvchilar uchun matn

mazmunini ko‘z bilan ko‘rib, tasavvur qilish imkonini yaratadi. Bu usullar ayniqsa vizual xotirasi kuchli bo‘lgan bolalar uchun nihoyatda foydalidir.

To‘rtinchidan, o‘qishdan keyingi refleksiya bosqichi ham muhimdir. O‘quvchi o‘zining tushunganini og‘zaki yoki yozma shaklda ifoda etadi, matnga munosabat bildiradi, o‘z fikrini asoslaydi. Shu orqali u o‘qigan narsasini chuqur o‘zlashtiradi va yodda saqlaydi. Refleksiya uchun “Men bugun nimani bilib oldim?”, “Matndagi asosiy fikr nima?”, “Qanday savol tug‘ildi?” kabi savollar berilishi mumkin.

Bundan tashqari, mustaqil o‘qishga tayyorlashda sinfdan tashqari o‘qishlar, kitobxonlik tanlovlari, oilaviy o‘qish marafonlari, “haftaning eng faol o‘quvchisi” kabi rag‘batlantiruvchi tadbirlar ham o‘z samarasini beradi. Bu jarayonda o‘quvchining ota-onalari ham faol ishtirok etishi kerak. Ular bola uchun o‘qish muhitini yaratish, uni rag‘batlantirish, namunali o‘quvchi obrazini shakllantirishda bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish — masalan, interaktiv elektron kitoblar, multimedia vositalari, matn asosida tuzilgan onlayn testlar, virtual kutubxonalar orqali o‘quvchining mustaqil o‘qishga bo‘lgan iштиyoqi ortadi. Chunki zamonaviy bolalar raqamli vositalar bilan ishlashga ko‘proq qiziqish bildiradi.

Shu asosda aytish mumkinki, mustaqil o‘qish ko‘nikmasi — bu faqat ona tili darsining vazifasi emas, balki barcha fanlarda o‘quvchining mustaqil bilim olishga tayyor bo‘lishini ta‘minlovchi universal kompetensiyadir. Bu ko‘nikma shakllanmagan o‘quvchi yuqori sinflarda matnni tahlil qilishda, mustaqil topshiriqlarni bajarishda va fanlararo bog‘liqlikni tushunishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu bois, o‘qituvchining bu masalaga jiddiy yondashuvi, individual yondashuvni tanlashi va metodik jihatdan zamonaviy bilimlarga tayanishi muhim ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirish — zamonaviy ta‘lim tizimida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan ustuvor vazifalardan biridir. Mustaqil o‘qish – bu faqat matnni tovushlab o‘qish emas, balki uni tushunish, anglash, asosiy g‘oyani ajratish, tahlil qilish va unga nisbatan o‘z fikrini bayon qila olish demakdir. O‘quvchilar o‘qish orqali axborotga ega bo‘ladi, tafakkur qiladi, mulohaza yuritadi va ijodkorlikni rivojlantiradi.

Mazkur maqolada mustaqil o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali yo‘llari tahlil qilindi: qiziqarli va yoshga mos matnlar tanlash, interfaol va vizual metodlardan foydalanish, o‘quvchiga savollar berish, refleksiya qilish, sinfdan tashqari kitobxonlikni rag‘batlantirish, AKT vositalarini tatbiq qilish. Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikda bola uchun o‘qishga qulay muhit yaratishning zarurligi ko‘rsatildi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, boshlang'ich ta'limda o'qituvchi mustaqil o'qish ko'nikmasini shakllantirishda faqatgina o'qituvchi emas, balki yo'lboshchi, rag'batlantiruvchi va yo'naltiruvchi bo'lishi zarur. Mustaqil o'qishga ega bo'lgan o'quvchi yuqori bosqichlarda o'z bilimini mustahkamlay oladi, tanqidiy va tahliliy fikrlashga ega bo'ladi hamda o'quv faoliyatida yuqori natijalarga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. 2022-yil 28-yanvar.
2. "2022-2026 yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha Milliy dastur". Toshkent, 2022.
3. Vygotskiy, L.S. (1982). *Pedagogik psixologiya*. Moskva: Pedagogika.
4. Dewey, J. (1933). *How We Think*. Boston: D.C. Heath & Co.
5. Halpern, D. F. (2014). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. Psychology Press.
6. Azizxo'jaeva, N.N. (2006). *Pedagogik texnologiyalar va pedagog mahorati*. – T.: TDPU.
7. Yusupova, D. (2021). "Boshlang'ich ta'limda o'qish malakasini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar", *Ta'lim va taraqqiyot*, №3.
8. Xolmatova, M. (2020). "O'quvchilarni mustaqil o'qishga o'rgatishda metodik yondashuvlar", *Boshlang'ich ta'lim jurnali*, №2.
9. Murodova, Z. (2019). *Matn ustida ishlashning samarali usullari*. – T.: O'qituvchi nashriyoti.